

HARALD DICKSON:

Inflationsfrågan

Inflationstakten ökar alltmer i vårt land. Konsumentprisindex steg under fjolåret med drygt 11 % och konjunkturinstitutet räknar med en ökning på 8 % för innevarande år. När man allmänt räknar med fortsatt inflation vill löntagarna kompensera sig för kommande prishöjningar. Professor Harald Dickson analyserar inflationsproblemet och diskuterar olika metoder att bromsa inflationen.

Från år 1923 finns det ett tyskt frimärke med valören 50 miljarder mark. Tre år tidigare var 5 mark den högsta valören. Portot i Tyskland tycks alltså ha multiplicerats med omkring 10 miljarder på tre år. Prisstegringen i övrigt var av samma storleksordning.

Att en sådan hyperinflation är en svår olycka för det land som råkar ut för den är fullständigt klart. Ett modernt samhälls ekonomi är beroende av att det finns pengar som kan fungera som bytesmedel. Men när pengarna sjunker så hastigt i värde, blir de nästan oanvändbara. Det blir en allmän rusning efter realvärden, och många börjar ägna sin tid åt hamstring och spekulationsaffärer i stället för åt produktivt arbete mot en lön som kanske hinner bli nästan värdelös innan man får ut den. En och annan klarar sig bra med tur och skicklighet, men i stort sett blir utarmningen allt värre.

Som sagt: en inflation i stil med den tyska i början på 20-talet är en svår olycka. Men vad skall man säga om den svenska inflationen i början och mitten av 70-talet? Under åren 1970—73 steg konsumentprisindex med mellan 6 och 8 procent per år. Under 1974 blev det litet extra fart på grund av oljepriserna, och konsumentprisindex steg med drygt 11 procent. För 1975 räknar konjunkturinstitutet i sin nationalbudget med att stegringen skall begränsas till omkring 8 procent. Den inflationstakten är omkring dubbelt så stor som den vi är vana vid från 1950- och 60-talen, men den är ju försvinnande liten jämförd med den som

jag nyss nämnde. Skall man kanske anse att vår inflation är så obetydlig att det inte finns anledning att göra någonting åt den?

Jag tror att de flesta svarar nej på den frågan. Redan vår relativt måttliga inflation har skadeverkningar som är för stora för att negligeras. Inflation innebär ju reellt sett en överflyttning av realvärde från borgenärer till gäldenärer. Genom att inkomstbeskattningen är progressiv innebär den också en inkomstomfördelning till förmån för staten. En sådan omfördelning av förmögenhet och inkomst är betänkelig från etisk synpunkt, bl a eftersom den äger rum vid sidan av lagstiftning och demokratiska beslut. Inflationen har också fört med sig krångel och besvär på många områden, bl a inom bostadspolitiken och skattepolitiken. Hur mycket improduktivt arbete den ger upphov till är omöjligt att beräkna, men säkert är att det är fråga om en betydande kvantitet. Sociala spänningar producerar den också — inte minst i samband med lönerörelserna.

Frågan blir då om och i så fall hur man kan bromsa inflationen utan att göra mer skada än inflationen själv skulle göra om den fick fortsätta obehindrat. Detta är en av de frågor som har diskuterats i en rapport från det av Studieförbundet Näringsliv och Samhälle (SNS) bildade sk Konjunkturrådet, som består av de fyra nationalekonomerna Erik Lundberg, Nils Lundgren, Lars Matthiesen och Göran Ohlin (Kris eller konjunkturuppgång, SNS 1974).

Internationell smitta

Konjunkturrådets förslag grundar sig på en teoretiskt och erfarenhetsmässigt väl underbyggd uppfattning om sammanhangen bakom den svenska inflationen. En av grundtankarna är att världsmarknadspriserna på våra importvaror och exportvaror, omräknade till kronor enligt aktuella valutakurser, i stort sett styr prisutvecklingen inom landet. Vår inflation uppkommer och vidmakthålls sålunda genom internationell smitta. Man tänker sig att det i stora drag går till så här:

En höjning av världsmarknadspriserna på våra importvaror innebär en kostnadsstegring som verkar prishöjande. Dessutom medför den att hemmamarknadsföretag som konkurrerar med importen kan höja sina priser. En höjning av världsmarknadspriserna på våra exportvaror påverkar också den inhemska prisutvecklingen, eftersom producenterna i allmänhet inte fortsätter att sälja till samma priser på hemmamarknaden när de kan få mer betalt utomlands. Genom prishöjningarna blir det en tendens till vinstökningar både för importkonkurrerande hemmamarknadsindustrier och för exportindustrier. Vinstökningarna framkallar lönehöjningar, och lönehöjningarna begränsar sig inte till de industrier där vinsterna har ökat utan sprider sig över hela arbetsmarknaden. På det sättet uppstår kostnadsstegringar, som tvingar fram prishöjningar också på områden som inte konkurrerar med utlandet.

När man allmänt börjar räkna med fortsatt inflation, sätter lönehöjningarna

fart ytterligare. Löntagarna vill kompensera sig för väntade prishöjningar, och arbetsgivarna gör inte så starkt motstånd, eftersom de räknar med att kunna kompensera sig genom att ta ut högre priser. På det sättet går inflationen vidare så länge som de till kronor omräknade världsmarknadspriserna stiger.

Revalvering som skydd mot smittan

Ett sätt att skydda sig mot den internationella inflationssmittan är att riksbanken successivt revalverar kronan, dvs sänker kurserna på utländska valutor, allteftersom inflationen går vidare utomlands. Men det finns risk för att man med en sådan politik åstadkommer en skada som är större än den som en fortsatt inflation skulle medföra. Om arbetsgivarna har gått med på stora lönehöjningar i tron att inflationen skall fortsätta som förut, så blir det ett svårt bakslag när inflationen plötsligt bromsas. Vår internationella konkurrenskraft försvagas, importen ökar, exporten minskar, valutareserven krymper, arbetslösheten växer. Ännu värre blir konjunkturedgången om regeringen och riksbanken stramar åt finans- och penningpolitiken, vilket kan bli nödvändigt för att skydda valutareserven.

Ett sådant smärtsamt bakslag kan undvikas, om arbetsmarknadens parter i god tid är förberedda på revalveringspolitiken och rättar lönerna därefter. Detta är vad SNS-ekonomerna önskar sig. Det förslag för 1975 som de lade fram i december går ut på att regeringen och riksbanken

skall "deklarera sin oblidkeliga avsikt" att successivt revalvera kronan i den mån det behövs för att "en världsmarknadsprisindex hopvägd med vikter hämtade från den svenska ekonomin" inte under året skall gå upp uttryckt i svenska kronor eller (som ett mindre radikalt alternativ) bara skall gå upp med 4—5 procent. Man skulle utfästa sig att genomföra denna politik oavsett vilka löneavtal som sluts i Sverige. Även om lönerna stiger för mycket, så att vår internationella konkurrenskraft försvagas, skulle riksbanken fullfölja sin revalveringspolitik; och finanspolitiken skulle inte föras så, att den driver på den inhemska efterfrågan för att öka sysselsättningen — utan kanske tvärtom så, att den håller tillbaka efterfrågan för att rädda valutareserven. Man skulle kort sagt låta bakslaget komma.

SNS-ekonomernas förhoppning är, att en sådan deklaration skulle övertyga arbetsmarknadens parter. Lönehöjningen skulle begränsas, vår konkurrenskraft skulle bibehållas, regeringen och riksbanken skulle kunna fortsätta sin revalveringspolitik utan att framkalla något smärtsamt bakslag.

Tyvärr är det inte säkert att det skulle gå så lyckligt i praktiken. Regeringen och riksbanken kanske inte kan övertyga berörda parter om att det kommer att gå illa om inte lönehöjningen begränsas tillräckligt. Dessutom är det inte så lätt att räkna ut vad som är en lagom stor lönehöjning; det finns utrymme för önsketänkande som kan leda till att höjningen blir för stor.

Indexreglering

Ett sätt att underlätta en begränsning av lönestegringen har föreslagits av Bertil Ohlin (Ekonomisk debatt 1975:1). Förhandlingarna mellan arbetsmarknadens parter skall ta sikte på reallönens stegring — inte på nominallönens. Avtalstexten skall visserligen gälla de nominella lönerna, men om prisstegringen blir större än planerat, skall lönetillägg i regel utgå i efterhand. Undantag skall bara göras under extraordinära förhållanden, t ex vid en prisstegring som beror på ett starkt försämrat bytesförhållande i utrikeshandeln.

Som komplettering till en sådan indexreglering av lönerna föreslår Ohlin att också skatteskalorna skall bli indexreglerade. Möjligen skulle sådana reformer bromsa lönehöjningarna genom att minska löntagarnas farhågor för kommande prisstegringar. Därmed skulle de också underlätta en sådan revalveringspolitik som SNS-ekonomerna har föreslagit.

Argument mot revalvering

Sedan SNS-rapporten kom ut, har finansministern och riksbankschefen deklarerat att det inte kommer att bli någon sådan revalveringspolitik som föreslås i rapporten. Olika argument har anförts.

Ett av argumenten är att revalveringar skadar exportindustrin och den del av hemmamarknadsindustrin som är utsatt för konkurrens från utlandet. Det är möjligt att det argumentet grundar sig på en ensidig syn på SNS-ekonomernas förslag.

Naturligtvis är det i och för sig en nackdel att de nominella intäkterna växer långsammare, men förslaget går ju inte minst ut på att också kostnaderna skall växa långsammare, bl a genom att lönestegringen skall hållas tillbaka. Jag tror att den positiva synpunkten har kommit bort i finansministerns argumentering.

Ett annat argument mot revalveringar är att det skulle vara orätt mot andra länder att "exportera vår inflation". Men vad SNS-förslaget går ut på är dels att motverka vår egen inflation genom att begränsa lönestegringen, dels att undvika import av inflation från andra länder.

Ett tredje argument är att vi har internationella åtaganden som hindrar oss att revalvera kronan i förhållande till D-marken. Det är förmodligen riktigt på kort sikt. Men jag har svårt att tro att det på längre sikt skulle vara omöjligt att komma ifrån åtaganden som hindrar oss att på egen hand bekämpa vår inflation. Särskilt goda borde möjligheterna vara under en konjunkturedgång utomlands; en svensk revalvering underlättar ju export till Sverige, eftersom den gör de utländska varorna billigare räknat i kronor.

Kan devalvering undvikas?

Någon revalvering i förhållande till D-marken skall det som sagt inte bli, och meningen är (eller har åtminstone varit) att det inte heller skall bli någon devalvering.

Men när detta skrivs (i början av mars) kan man börja undra hur det skall

gå med den saken. Enligt uppgift skulle den västtyska avtalsrörelsen vara inriktad på en lönehöjning om 7—9 procent. Om lönerna i Sverige samtidigt höjs med 15—20 procent, blir det besvärligt för svenska företag, och det kan hända att riksbanken efter en tid kommer att se sig nödsakad att devalvera kronan i förhållande till D-marken för att rädda syssel-

sättningen och tillväxten. Men det blir i så fall på penningvärdets bekostnad. Vad man då får hoppas på är, att de som kommer att sitta vid makten under nästa avtalsrörelse — vilka det nu kan bli — i god tid förbereder en politik som effektivt bromsar inflationen. De tankar som har förts fram av SNS-ekonomerna och Bertil Ohlin kan då komma väl till pass.